
Розділ 1

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Part 1

MUSIC ART

■ УДК 784.9:[378.091.212:792.071.2.028]:378.6:008](477.54-25)ХДАК(043)

О. В. Єрошенко, кандидат мистецтвознавства, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

elvero1110@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8197-0807>

ТВОРЧО-ОРГАНІЗАЦІЙНА СКЛАДОВА ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-АКТОРІВ (НА ПРИКЛАДІ ХДАК)

Розглянуто сучасні засоби творчо-організаційної складової вокального навчання студентів-акторів, визначено її особливості (на прикладі ХДАК). Відзначені праці, присвячені проблематиці вокального навчання акторів драматичного й музично-драматичного театрів загалом. Наголошено на значному використанні музичного матеріалу в сучасних театральних постановках, що, відповідно, потребує професійної музично-вокальної підготовки акторів. Аналізуються творчо-дидактичні зв'язки курсів «Музично-драматичний клас» і «Основи вокалу» як складових комплексної дисципліни «Основи вокального виконавства і теорії музики».

Ключові слова: *вокальне навчання, музично-драматична підготовка, музично-співацькі здібності, студент-актор.*

Е. В. Єрошенко, кандидат искусствоведения, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ТВОРЧЕСКИ-ОРГАНИЗАЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ВОКАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ-АКТЕРОВ (НА ПРИМЕРЕ ХГАК)

Рассмотрены современные средства творчески-организационной составляющей вокального обучения студентов-актеров, определены ее особенности (на примере ХГАК). Отмечены труды, посвященные проблематике вокального обучения актеров драматического и музыкально-драматического театров в целом. Подчеркивается значительное использование музыкального материала в современных театральных постановках, что, соответственно, требует достойной музыкально-вокальной подготовки актеров. Анализируются творческо-дидактические связи курсов «Музыкально-драматический класс» и «Основы вокала» как составляющих комплексной дисциплины «Основы вокального исполнительства и теории музыки».

Ключевые слова: *вокальное обучение, музыкально-драматическая подготовка, музыкально-певческие способности, студент-актер.*

O. V. Yeroshenko, Candidate of Art Criticism, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

THE CREATIVE AND ORGANIZATIONAL COMPONENT OF VOCAL TRAINING OF STUDENTS-ACTORS (CASE STUDY OF KHSAC)

The purpose of this article is to consider modern means of a creative and organizational component of vocal training of students-actors as illustrated by KhSAC.

Research methodology. General scientific methods are used in this article: cognitive, analytical and comparative methods; the study is based on the musicological methods of the musical and vocal and technical analysis.

Results. The paper emphasizes the significant use of music material in modern theatrical performances that, accordingly, requires an appropriate music and vocal training of actors. The perspective of vocal training of future actors contains the issues concerning creative and organizational component of the training process in higher educational institutions. The characteristic feature of training the students majoring in «Performing arts of drama theater and cinema» at the Theatre Faculty of the Kharkiv State Academy of Culture is a modern innovative approach to dealing with the vocal and stage training that consists in the introduction of the new music and drama field of study (i.e., the course «Musical and Drama Class»). The author traces the main factors of the vocal and stage training of the future actors of Drama Theater and Cinema, analyzes the creative and didactic connections of the courses «Music and Drama Class» and «Fundamentals of Vocals» as components of the integrated discipline «Fundamentals of Vocal Performance and Music Theory». This creative and organizational innovation in the field of vocal training guides the students-actors to the gradual acquisition of thorough skills and abilities in vocal and drama area, according to modern performing art and cinematography requirements.

Novelty. The author raises the issue of using modern means of a creative and organizational component of vocal training of future actors that is an integral part in the introduction of a new music and drama field of study.

The practical significance. The material in this article can be of interest to Ukrainian vocal teachers concerning the development of vocal and stage skills of students-actors in higher educational institutions.

Keywords: *vocal training, music and dramatic training, musical and singing capabilities, student-actor.*

Постановка проблеми. Мистецтво театру від стародавніх часів донині є синтетичним, воно поєднувало драматичний, пластичний, музичний, образотворчий та інші компоненти в одній виставі, що водночас висуває певні вимоги стосовно різносторонньої підготовки актора із суміжних до драматичного видів мистецтва — хореографії та співу. Тому навчання пластиці, танцю, вокалу є обов'язковою складовою професійної підготовки майбутнього актора у ВНЗ. Характерна ознака виховання студентів спеціалізації «акторське мистецтво драматичного театру та кіно» на театральному факультеті Харківської державної академії

культури — сучасний інноваційний підхід до вирішення питань вокальної й загальномузичної підготовки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці вокального навчання акторів драматичного й музично-драматичного театрів загалом присвячено небагато вітчизняних наукових розвідок, більшість з яких належить до останнього десятиріччя: розробки науковців Г. Л. Бень (Львів), В. О. Дорошенко (Харків), С. С. Сгібневої (Харків), Л. О. Гринь та Г. В. Локаревої (Запоріжжя) та ін. Важливими в цій сфері стали наукові доробки російських дослідників Б. В. Окулової (Ярославль), Г. Є. Давидової (Москва); деякі питання стосовно вокального виховання драматичного актора порушено під час їх компаративного аналізу з вокально-сценічними завданнями оперного виконавця в розвідках В. Богатирьова (Санкт-Петербург). Загалом у працях цих науковців висвітлені аспекти мистецтвознавчих і педагогічних напрямів вокальної проблематики в театральній сфері.

Водночас, відмічаючи беззаперечну потребу на драматичній сцені виконавця, котрий вміє вправно співати, науковий інтерес до комплексу вокальних завдань актора залишає достатньо широке поле для дослідників. Так, одним із питань, які потребують подальшого детальнішого розгляду й вирішення у вокально-педагогічній площині, є висвітлення особливостей організації вокальної підготовки у вищому навчальному закладі майбутніх фахівців драматичного мистецтва. Це зумовлює актуальність статті, **мета** якої — виявити сучасні засоби творчо-організаційної складової вокального навчання студентів-акторів (на прикладі ХДАК).

Виклад основного матеріалу дослідження. На заснованій 2003/2004 рр. у Харківській державній академії культури кафедри майстерності актора під керівництвом заслуженого діяча мистецтв України, професора І. О. Бориса значна увага приділяється наданню студентам, поряд з базовими професійними акторськими практиками та вміннями (насамперед, це дисципліни «Майстерність актора», «Сценічна мова», «Комплексна система пластичного виховання актора»), розвиткові спеціальних знань і навичок, затребуваних сучасними театральною справою й кіномистецтвом. До таких належать курси «Сучасні театральні школи», «Робота актора в естрадних жанрах», «Робота актора на радіо і телебаченні», «Специфіка роботи актора в музично-драматичному театрі» тощо. Важливого значення набуває вокальна підготовка майбутніх артистів.

Упродовж першого десятиріччя діяльності кафедри майстерності актора студенти вивчали музично-вокальні дисципліни: «Основи

вокалу» (спочатку на I–IV курсах, згодом на I–III курсах) та «Історія музики» (на I семестрі I курсу).

За такий термін навчання поряд із досягненням більшістю студентів-акторів позитивних результатів у співацькій царині, що засвідчує успішне проведення звітних концертів класів викладачів-вокалістів ХДАК (заслуженого артиста України М. І. Колодочки, доцента О. В. Єрошенко, старшого викладача Ю. І. Карчової, світлої пам'яті викладача В. Я. Марчака й доцента, заслуженої артистки України В. Ф. Харитонової), помітним у фаховій театральній сфері, зокрема на сцені навчального театру, залишався брак суто музично-драматичних навичок, зокрема вокальних умінь сольного виконання й ансамблевого звучання, музично обґрунтованої сценічної поведінки й партнерського відчуття в запропонованих музично-драматичних обставинах вистави. Зауважимо, що жанрове музично-драматичне спрямування українського театру коріниться в характерних ознаках історичного розвитку театрального мистецтва на теренах України, тому серед усіх сучасних державних і приватних вітчизняних театральних установ вагому частину становлять музично-драматичні театри. Водночас репертуар суто драматичних театрів також наповнений музичними спектаклями.

Так, сучасне драматургічне вирішення вистав зі значним використанням музичного матеріалу репрезентоване багатьма вітчизняними провідними режисерами столичних і обласних театрів. Серед них: постановки славнозвісного С. Данченка (1937–2001) (НАДТ імені І. Франка, Київ), Ф. Стригуна (НАУДТ імені М. Заньковецької, Львів), Р. Держипільського (Івано-Франківський академічний обласний український музично-драматичний театр імені І. Франка), А. Бакірова (Чернігівський академічний обласний український музично-драматичний театр імені Т. Шевченка), П. Ластівки (Волинський академічний обласний український музично-драматичний театр імені Т. Шевченка (2011–2016 рр.), з 2017 р. – Черкаський академічний обласний український музично-драматичний театр імені Т. Шевченка) та ін.

Сучасна сценічна практика сприяє поглибленому теоретичному розгляду різноманітного застосування видів і жанрів мистецтва музики в драматичній царині. Так, на доцільності використання оркестру на драматичних підмостках у статті «Живий оркестр на сцені» наголошує український режисер, завідувач кафедри режисури драматичного театру Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського О. А. Аркадін-Школьник. «Тільки справжня сценічна жива, не замінена фонограмою, музика стає активною складовою спектаклю, оживляє дію і переносить її в глибини душі глядача», «<...> жива музика в спектаклі – величезний нереалізований смисловий

і художній пласт, який відіграє важливу роль у моїй (О. Аркадіна-Школьника — О. Є.) творчості та здатен надихнути й запалити ще не одне покоління молодих режисерів» (Аркадин-Школьник, 2015, с. 187). Зазначимо, що творча позиція митця відображена в його театральних постановках, вельми насичених музикою, де на сцені актори співають і грають на музичних інструментах. Це, наприклад, вистави: «Народний Малахій» (1994), «В джазе только девушки» (2006), «Полоумный Журден» (2007) (Донецький академічний український музично-драматичний театр); «Зойчина квартира» (2011), «Спокуса по-італійськи» (2011) (Харківський державний академічний український драматичний театр імені Т. Г. Шевченка); «Публике смотреть запрещается» (2016, з «бродвейськими» музикою й танцями (хореографія дуету «Mirarti»), «Кабала святош (Мольер)» (2016) (Харківський академічний російський драматичний театр імені О. С. Пушкіна) та ін.

Загалом музичне наповнення сучасних драматичних постановок надзвичайно важливе, що, відповідно, потребує музичної й вокальної підготовки майбутніх акторів.

Вокальне навчання студентів спеціалізації «акторське мистецтво драматичного театру та кіно», порівняно зі спеціальною підготовкою солістів-вокалістів спеціалізацій «академічний спів», «народний спів», «естрадний спів», має специфічні ознаки, визначені насамперед кваліфікаційними вимогами різних мистецьких сфер професійної діяльності майбутніх фахівців. Так, найпершою й обов'язковою умовою для майбутнього виконавця в царині вокального мистецтва є наявність музично-співацького обдарування, водночас артистизм і художність співу визначаються для абітурієнта-вокаліста як фактори, хоча й бажані, утім такі, що напрацьовуються з часом, у процесі оволодіння мистецтвом вокалу. Обґрунтовано протилежні вимоги до митця в царині драматичного мистецтва, де безсумнівно й неодмінною є наявність артистичних здібностей у майбутнього актора, а музикальність і співацький потенціал — тільки бажані чинники, які, на думку більшості фахівців-артистів, котрі набирають курс під час вступних іспитів, розвиватимуться протягом навчального терміну. На сучасному етапі розвитку драматичного мистецтва й кінематографії, безперечно, музична компонента — їх невід'ємна складова, тому вправне оволодіння співом для актора — це завдання, визначене професійною необхідністю та художніми перспективами.

Однак під час вступу до театального факультету вищого навчального закладу наявність музичних і співацьких здібностей в абітурієнтів — не обов'язкова умова, що надалі становитиме проблему стосовно належної фахової підготовки. На жаль, такі приклади трапляються

часто, достатньо поширені в межах відповідного напрямку. Із цього приводу чітко висловила занепокоєння заслужена артистка України, доцент кафедри музичного виховання Київського національного університету імені І. К. Карпенка-Карого Л. Х. Третяк: «Великим недоліком є набір студентів, коли не беруться до уваги природні голосові дані акторів-абітурієнтів. Є навіть студенти, які дуже погано чують музику, і їм доводиться тривалий час розвивати музичний слух, а курс сольного співу дуже обмежений (1 година на тиждень) <...>. Інша річ, що треба робити ретельніший відбір абітурієнтів і не набирати тих, у кого є функціональні розлади між роботою голосового апарату та музичним слухом» (Третяк, 2011, с. 308). Адже наявність співацьких здібностей і музичного слуху в людини, котра має намір студіювати вокальні вміння, є аксіомою у сфері вокальної педагогіки.

У процесі навчання одним з основних завдань для майбутнього актора стає засвоєння основ вокалу. Зауважимо, що студенти, усвідомлюючи необхідність набуття співацьких навичок для подальшої успішної діяльності в театральній царині, з наполегливістю намагаються розвинути музичні задатки та навчитися основ мистецтва співу. Утім, навіть у сфері ґрунтовнішої вокальної підготовки акторів музично-драматичного театру «далеко не всі актори-співаки, закінчивши навчання, стають професійними виконавцями. Імовірно, основна причина цього полягає в тому, що вони не мають достатньої вокальної підготовки: не вміють формувати звук, мають слабку вокальну техніку, в них відсутня досконала координація голосу та слуху, недостатньо розвинений (великий) діапазон тощо», — зазначає заслужений діяч мистецтв України, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри майстерності актора та дизайну Запорізького національного університету Л. О. Гринь (2011, с. 52).

Однією з основних специфічних ознак вокального навчання студента-актора є наявність у педагогічному репертуарі творів, пов'язаних із театральною й кінематографічною галузями, а саме: пісень і романсів із драматичних вистав, музики до спектаклів, кінофільмів, а також із музично-драматичних творів (водевілів, оперет, мюзиклів). Над цим репертуаром працюють протягом усього терміну вокального навчання студентів театального факультету. Водночас постановка співацького голосу студента-актора базується на головних дидактичних принципах вокальної педагогіки: єдності художнього та вокально-технічного розвитку; поступовості й послідовності в опануванні майстерності співу; індивідуального підходу; постійного вдосконалення. Вокальні заняття відповідно до усталених норм, складаються з визначеної послідовності вправ, вокалізів і художньо-педагогічного репертуару.

Зважаючи на специфіку акторського співу на театральних підмостках, часто затребувану у виставах близькість співацької фонації до мовної позиції, вокальний педагог має навчити студента-актора базових чинників співацького голосоутворення: свідомого володіння диханням під час співу, відчуття головного й грудного резонаторів під час фонації, виразної співочої артикуляції, різних видів атаки звука (м'яка, тверда, придихова), основних елементів звуковедення (легато, нон легато, портаменто) тощо. Засвоєння комплексу умінь і навичок щодо свідомого управління процесом фонації вможливує досягнення виконавцем максимального розкриття художнього змісту вокального твору, що, зрештою, зумовлює довершеніше відтворення сценічного образу драматичної вистави. Отже, мистецьким ВНЗ необхідно гідно вирішувати завдання з якісної підготовки фахівців, які б відповідали вимогам сучасних театру й кіно.

Значним здобутком для кафедри акторської майстерності Харківської державної академії культури стало запровадження 2015/2016 навчального року нової комплексної дисципліни «Основи вокального виконавства і теорії музики», де є курси «Основи вокалу», «Теорія музики» і до якої було вперше введено групові практичні заняття з нового курсу «Музично-драматичний клас». Викладання курсу «Музично-драматичний клас» (авторська програма та навчально-методичні матеріали розроблені старшим викладачем кафедри естрадного та народного співу Г. М. Бреславець) передбачено впродовж перших трьох років навчання в академії (на I–II і IV–VI семестрах). Головною метою практикуму стало об'єднання кількох видів творчої діяльності (сценічний рух, пластика, спів, мелодекламація, драматична гра), що базується на навичках і вміннях, яких набувають студенти у процесі навчання на профільних заняттях, головню на курсах «Майстерність актора», «Основи вокалу» та «Сценічний рух». Тому перед студентами постало складне завдання опрацювання всіх елементів музично-пластично-драматичного комплексу: пластики, співу й драматичної гри.

Утім, 2017/2018 навчального року музично-вокальна підготовка в академії була (з різних причин) суттєво зменшена, а саме: згідно з новим навчальним планом курси «Основи вокалу» і «Музично-драматичний клас» викладатимуться тільки на II–III курсах (відповідно, перший – на III–VI семестрах, другий – на IV–VI семестрах). До того ж, запланований на 2017/2018 навчальний рік новий практичний курс «Вокальний ансамбль» (I–II семестри) як складова комплексної дисципліни «Основи вокального виконавства і теорії музики», скасовано повністю, хоча необхідність цього практикуму для фахової

підготовки митця сучасної драматичної сцени, на якій у більшості вистав звучить ансамблеве вокальне виконання, очевидна.

Стосовно перебігу опанування студентами-акторами програми практикуму «Музично-драматичний клас», яка за попередніми навчальними планами була розрахована на вивчення впродовж I–III курсів, зазначимо, що основним початковим музично-драматичним матеріалом стало ознайомлення з традиційними фольклорними та класичними українськими драматичними, музично-поетичними творами (наприклад, вокально-хореографічна композиція «Вечорниці» за мотивами музичного дійства «Якби не ми, та не ви...» Ю. Алжнева; традиційні колядування та шедрування («Вертеп», «Водіння Кози», «Маланка»); «До тещі на бльони...» (музично-драматична композиція на основі обрядодій «на Масляну» та весняних танків-хороводів) та ін.) й упровадження в сценічну практику вміння водночас рухатися та виконувати жартівливі українські пісні, приспівки до музик у притаманній їм традиційній манері. Наприклад, у цей період студенти інсценували українські народні пісні «Грицю, Грицю, до роботи», «Та просив мене Герасим» тощо. Відзначимо, що використання українських народних жартівливих пісень у музично-драматичному класі зазвичай поєднувалося з вивченням аналогічних творів студентами-акторами в класі вокала. Розглянемо їх докладніше.

Найважливішим, на нашу думку, є той факт, що вокально-технічні та художньо-виконавські завдання, які постають перед студентами під час роботи над цим репертуаром, є загалом досяжними і водночас дидактично вельми корисними. Сповнені гумору, жарту й насмішки, найчастіше ці пісні мають легку мелодію, придатну до пританцювання, особливо на рефренах. У музичному сенсі увага, переважно, зосереджена на розвиткові почуття метроритму та відчутті й розумінні темпових і динамічних характеристик української жартівливої народної пісні, запам'ятовуванні вокальної мелодії, загальному розвитку музичного слуху. Щодо вокально-технічної складової, то під час виконання жартівливих пісень студент зосереджує увагу на кількох чинниках, серед яких основними є точна співацька інтонація, атака звука, правильне співацьке дихання, чітка вимова приголосних і виразна артикуляція. Одним з «підводних каменів» під час виконання цього репертуару часто є підсвідомий потяг студента-актора до заміни вокальної фонації акторською декламацією, тому вокальному педагогові необхідно пильнувати за збереженням співацької установки, спрямовувати студента на дотримання звуковисотної чистоти вокальної мелодії та означеного метроритмічного рисунка народної жартівливої пісні. На початку розучування твору декламування може посприяти розвиткові вимови й артикуляції,

формуванню правильного підходу до емоційно-змістового сюжету пісні й пошуку його художнього втілення. Утім, такий спосіб, на нашу думку, може бути лише нетривалим. Основним завданням у вокальному навчанні майбутніх фахівців драматичного мистецтва є виховання вміння співацькими засобами створювати художньо-сценічний образ вокального твору.

До вокально-педагогічного репертуару належать і жартівливі дуети-діалоги, наприклад: «Варенички», «Добрий вечір, дівчино, куди йдеш», «Ой, Марічко, чичері», «Перелаз, перелаз», «Ой, у вишневому садочку», «Про гречку», «Да куди йдеш, Явтуше?» тощо. Виконання таких дуетів-діалогів не тільки розвиває музичний слух (ладовий, гармонічний, інтонаційний), загальну музикальність студентів-акторів, вирішує визначені вокально-технічні завдання (плавний, без пауз перехід вокальної лінії від одного виконавця до іншого, призвичаювання до співу в унісон, узгодження динаміки звука між виконавцями тощо), а й поступово сприяє розвитку необхідного фахового акторського партнерського (колективного) почуття.

Щодо сучасних виконавських чинників українських жартівливих народних пісень, то здебільшого в студентів-акторів труднощів із цим не виникає. Навпаки, цей вокально-педагогічний матеріал багато в чому допомагає не тільки розкриттю і розвитку художньо-виконавських здібностей студентів, а й насамперед сприяє опануванню та засвоєнню практичних прийомів і методів вироблення музично-співацьких навичок майбутніми фахівцями сцени. Тому використання українських жартівливих народних пісень у вокальному навчанні студентів-акторів є важливою складовою процесу набуття художньо-виконавських навичок утілення різноманітних вокальних творів, напруження природного вокального слова, невимушеного стилю їх виконання та поступового формування основних музично-вокальних навичок, необхідних для успішної творчої діяльності сучасних професійних акторів.

Надалі навчальний репертуар змінюється, ускладнюється, розширюється як у вокальному, так і в музично-драматичному класі. Так, поступово впродовж навчання студенти опановують різноманітні за стилями й жанрами вокальні твори на заняттях з «Основ вокалу», вивчаючи народні пісні, романси, старовинні західноєвропейські вокальні твори, арії й пісні з опер, оперет, мюзиклів, пісні сучасних композиторів, пісні з музики до драматичних вистав і кінофільмів тощо. Майбутні актори засвоюють техніку втілення художнього образу вокального та вокально-драматичного творів під час вирішення сценічних завдань у музично-драматичному класі, авторська навчальна програма якого

містить інсценізації народних пісень, дитячих пісень, постановки уривків з музично-драматичних творів (опери, оперети, мюзиклу тощо). До таких належать: інсценування англійської народної казки-віршاپісні «Хатка, яку збудував собі Джек» (у перекладі І. Малковича) з клавесинною музикою XVIII ст., скомпонованою викладачем курсу Г. М. Бреславець і концертмейстером І. Г. Давидовою; інсценізація «День народження» за мотивами дитячих пісень В. Шайнського, Є. Крилатова, Р. Паулса; дитяча опера С. Баневича «Опера про кашку, кошку и молоко» (за мотивами казки Д. Маміна-Сибіряка); опера-«хвилинка» М. Лисенка «Ноктюрн» тощо. Водночас навчання в музично-драматичному класі здійснюється координовано з викладанням вокалу, що виявляє тісні творчо-дидактичні зв'язки курсів «Музично-драматичний клас» і «Основи вокалу».

Висновки. Набуття на заняттях курсу «Музично-драматичний клас» практичних навичок і вмінь музично-сценічної поведінки дозволяє студентам координувати внутрішні емоційні прояви із зовнішньою виразністю в співі, міміці й акторській декламації. Завдяки рівночасному вивченню подібного за жанрами репертуару у вокальному та музично-драматичному класах створюються сприятливі умови для досконалішого вирішення студентами сценічних завдань, які виникають під час виконання визначених творів. Зазначимо, що навіть зменшений з 2017/2018 навчального року за обсягом часу майже вдвічі практикум «Музично-драматичний клас» є надзвичайно корисним для студентів-акторів у сенсі їх кваліфікованої підготовки до майбутньої сценічної діяльності. Загалом творчо-організаційна новація у сфері вокальної підготовки майбутніх акторів драматичного театру й кіно, зокрема введення нового музично-драматичного напрямку до складу комплексної дисципліни «Основи вокального виконавства і теорії музики» на театральному факультеті ХДАК, спрямовує студентів-акторів на поступове набуття ґрунтовних умінь і навичок у вокально-драматичній сфері відповідно до вимог сучасного сценічного мистецтва та кінематографії.

Перспективи подальших наукових досліджень означеної проблематики пов'язані з ґрунтовним різноаспектним аналізом вокально-драматичного навчання, поглибленим розробленням питань вокальної підготовки майбутніх фахівців театального мистецтва.

Список посилань

Аркадин-Школьник, А. А. (2015). Живой оркестр на сцене. Л. В. Русакова (Ред.-упор.). *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: збірник наукових статей*, 43, 178–

188. Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків: Видавництво ТОВ «С. А. М.».
- Гринь, Л. О. (2011). *Теоретико-методичні основи вокальної підготовки майбутніх акторів*. Запоріжжя: ЗНУ.
- Третьяк, Л. Х. (2011). Про засоби виховання вокального апарату в різних методиках викладання постановки голосу. І. О. Безгін (Голова редкол.) та ін. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого: збірник наукових статей*, 8, 306–317. Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого.

References

- Arkadin-Shkolnik, A. A. (2015). A live orchestra on stage. L. V. Rusakova (Ed.). *Issues of the interaction of art, pedagogy and the theory and practice of education: a collection of scientific articles*, 43, 178-188. Kharkiv National University of Arts named after I. P. Kotlyarevsky. Kharkiv: Publishing House LLC «S. A. M.». [In Russian].
- Grin, L. O. (2011). *Theoretical and methodological foundations of vocal training of future actors*. Zaporozhye: ZNU. [In Ukrainian].
- Tretyak, L. Kh. (2011). Concerning the means of training vocal apparatus in various methods of teaching voice. I.O. Bezgin (Head of the editorial board) and others. *Scientific herald of the Kyiv National I. K. Karpenko-Kary Theatre, Cinema and Television University: collection of scientific articles*, 8, 306–317. Kyiv National I. K. Karpenko-Kary Theatre, Cinema and Television University. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 23.11.2017 р.